

OVERMATIGE SCHULDENLAST EN DE CONSUMENT : BESLAGRECHTELIJKE ASPECTEN

"Vergeef ons onze schulden..."
door Prof. Dr. Eric DIRIX (K.U.L.)

I. INLEIDING

1. Het patroon van overbesteding en het ondoordacht gebruik van verbruikerskrediet is één van de kwalijke gevolgen van onze consumptiemaatschappij. Bepaalde groepen in onze samenleving krijgen hierdoor af te rekenen met een overmatige schuldoverlast waaraan zij uiteindelijk niet meer het hoofd kunnen bieden. Gevreesd wordt dat die evolutie nog zal toenemen. Aan de mogelijke bijdrage die het privaatrecht zou kunnen leveren tot het bestrijden van dit fenomeen, werd in enkele recente studies reeds ruime aandacht besteed ¹.

De precieze omvang van de kwaal lijkt echter slechts moeizaam in kaart te kunnen worden gebracht. De oorzaken van de financiële moeilijkheden van individuen en gezinnen zijn immers ook veelvuldig : werkloosheid, echtscheiding, ziekte, enz.. Verder zou naar verluidt het verbruikerskrediet slechts een klein onderdeel van de overmatige schuldenlast van de gezinnen voor zijn rekening nemen ². Door de Nationale Kamer van Gerechtsdeurwaarders werd het aantal personen (of gezinnen) dat met schuldoverlast heeft af te rekenen op 24.000 geraamd ³. Als criterium werd hier gehanteerd het voorhanden zijn van vier beslagen ten laste van de betrokkene. Het merendeel van deze debiteuren beantwoordt volgens deze enquête aan volgende 'robot-foto': inkomen van ca. 37.000 fr./maand (eventuele partner : ca. 26.000 fr./maand), in het bezit van een auto, waarde inboedel : ca. 80.000 fr., de kansen op succes van een afbetalingsregeling : 45%. In de praktijk zouden ca. 79% van de tenuitvoerleggingen worden afgehandeld door middel van afbetalingsrege-

(1) Zie o.m.: *De juridische bescherming tegen overbesteding*, Koning Boudewijnstichting, Brussel, 1984 ; *Recht en armoede*, Tegenspraak-Cahier 9, Antwerpen, 1990 ; DE LEVAL, G., "Surendettement et endettement des familles", in *Schuldoverlast*, Congres Nationale Kamer van gerechtsdeurwaarders van België gehouden te Turnhout op 23 november 1990 ; LAENENS, J., "Gerechtsdeurwaarders en debiteurs in crisistijd", *R.W.*, 1985-86, 1601 e.v..

(2) Zie en vergl.: LAMBRECHTS, M., "Armoede en verbruikerskrediet", in *Recht en armoede*, (173), 193 ;
Verslag BARTHOLOMEEUSEN, *Parl.St., Kamer*, 1990-91, nr. 1491/5, 2-5.

(3) In Frankrijk wordt dit aantal op ca. 200.000 personen geschat.

lingen. Slechts 2 à 3% van de beslagen zouden effectief uitmonden op de uitwinning van de goederen van de beslagene ⁴.

2. Het beeld van de schuldeisers die zich op ongeordende wijze op het vermogen van hun debiteur storten, wordt steeds meer als ongewenst en als inefficiënt ervaren. Ongewenst omdat daardoor de debiteur en zijn gezin in een toestand worden geplaatst die misschien nog wel paste in een XIXe eeuwse maatschappijbeeld, maar thans als onverzoenbaar wordt beschouwd met de hedendaagse normen voor een menswaardig bestaan. Inefficiënt omdat in vele gevallen de opbrengst van de goederen van de debiteur ontoereikend zal blijken te zijn om de schuldeiser(s) te voldoen, waardoor aldus aan de debiteur een onevenredig groter nadeel wordt berekend dan het voordeel dat de schuldeiser kan verwachten.

Ons recht kent vanzelfsprekend beperkingen van de beslagbaarheid ten einde een minimale levensstandaard van de debiteur te verzekeren: bepaalde goederen zijn in het geheel niet beslagbaar, loon en gelijkgestelde inkomsten zijn slechts gedeeltelijk vatbaar voor beslag.

Deze wettelijke beperkingen worden echter als ontoereikend geacht. Steeds meer, zo schrijft de Nederlandse auteur HULST, dringt het inzicht door dat de schuldenproblematiek onlosmakelijk deel uitmaakt van de huidige op krediet gebaseerde consumptiemaatschappij. Er dienen voorzieningen te worden getroffen "die de burgers in staat moeten stellen om enerzijds volop deel te hebben aan de moderne consumptiemaatschappij, maar hem anderzijds vrijwaren van de disproportionele en atavistische risicotoebedeling van het gemene recht" ⁵. In de ons omringende landen, maar ook bij ons, wordt daarom gedacht aan alternatieven: de invoering (in ons land) van een burgerlijk faillissement, het instellen van procedures van minnelijke en/of gerechtelijke schuldregeling, een verruimde rechterlijke bevoegdheid voor het verlenen van uitstel van betaling en opschorting van tenuitvoerlegging, een uitbreiding van de niet voor beslag vatbare goederen. Voor zo'n benadering kan alleszins de Franse wet van 31 december 1989 (de zgn. *loi Neiertz*) model staan (infra nr. 14).

3. Deze nieuwe benadering kan niet los gezien worden van de gewijzigde opvattingen in het faillissementsrecht. Werd het faillissement tot voor kort enkel beschouwd als een noodzakelijk kwaad, dan wordt in de nieuwe "faillissementsfilosofie" meer plaats toegemeten aan de rehabilitatie van de gefailleerde. Die rehabilitatie wordt dan bij uitstek gerealiseerd door de kwijtschelding van het restant van de schulden. De rechts-

(4) Cfr. bijdragen BRIERS, ELENS e.a. in *Schuldoverlast*.

(5) HULST, N., "Plannen voor een wettelijke schuldsanering in Nederland", 2.

vergelijking leert dat de gedachte van de "schone lei" of van de "fresh start" steeds meer ingang vindt ⁶.

De Angelsaksische wereld loopt hier voorop. Bekend is de "discharge" in de Amerikaanse *Bankruptcy Code* (1978) (chapters 7, 11 en 13). Chapter 13 biedt aan particulieren de mogelijkheid om de uitwinning van de goederen te vermijden door de nakoming van een afbetalingsplan. Dit afbetalingsplan moet door de rechtbank worden goedgekeurd, maar behoeft de instemming van de schuldeisers niet. De nakoming van dit plan strekt dan tot bevrijding van het restant der schulden ⁷.

Voor zo'n nieuwe benadering zijn goede argumenten aan te voeren o.m. : de ongelijke behandeling van rechtspersonen en fysieke personen en het feit dat de quasi-levenslange aansprakelijkheid voor de restschulden weinig prikkels geeft aan de betrokkene om opnieuw zelfstandig deel te nemen aan het economisch leven. Een beperking in de tijd van "freie Nachforderung" voor de restschulden zoals in Duitsland wordt voortgesteld, is zeker wenselijk.

4. De vraag rijst dus of voor bepaalde debiteuren, nl. diegenen die zich in een toestand van "schuldoverlast" bevinden, de beslagrechtelijke bescherming moet worden uitgebreid. Het individueel of collectief beslagrecht kan in dit verband enkel een beperkte rol vervullen. De rol die voor haar terzake is weggelegd, is immers uitsluitend *curatief* van aard, nl. het verzachten van de bepaalde gevolgen van de schuldoverlast.

Bij de beantwoording van die vraagstelling mag ook niet voorbij gegaan worden aan de vaststelling dat het materieel recht onmiskenbaar evolueert naar een grotere schuldenaarsvriendelijkheid. Te denken valt aan de toenemende invloed van concepten als de goede trouw en de rechtsverwerking, de wettelijke bescherming van consumenten tegen bezwarende bedingen in de W.H.P. e.d.m.. Is het wenselijk dat die bescherming nu bovendien nog wordt uitgebreid ten aanzien van de verhaalsrechten van schuldeisers, en zo ja, welke debiteuren verdienen dan die bijkomende bescherming?

De omschrijving van de kring van de voor bescherming in aanmerking komende debiteuren is in de diverse voorstellen niet altijd dezelfde : consumenten, consumenten voor niet-beroepsmatige schulden, alle fysieke personen, particulieren en kleine ondernemers, In de meeste gevallen is de doelgroep : de consument die in een toestand van schuldoverlast komt door het excessief kredietgebruik. Die categorie van personen ge-

(6) Voor een algemeen overzicht : ACKMANN, H.P., *Schuldbefreiung durch Konkurs?*, Bielefeld, 1983. Voor België : THIELMAN, V., "Kritische kanttekeningen over de theorie en de praktijk van de faillissementsafwikkeling", *R.W.*, 1991-92, (553), 561-562; Wetsvoorstel LALLEMAND-COLLIGNON, *Parl.St.*, *Senaat*, 1985-86, nr. 73.

(7) Zie hierover : JORDAN, R. en WARREN, W., *Bankruptcy*, New York, 1985, 625 e.v..

niet reeds een voorkeursbehandeling wat het materieel recht betreft ⁸. Men moet de vraag stellen of deze groep nu werkelijk zo interessant voorkomt in vergelijking tot andere groepen van debiteuren aan wie zo'n bescherming wordt onthouden.

5. Een woord nog over de zgn. "schuldoverlast" (*surendettement*). Het gaat hier niet om een precies afgelijnd begrip. Een omschrijving is te vinden in de Franse *Loi Neiertz* : "l'impossibilité manifeste pour le débiteur de bonne foi de faire face à l'ensemble de ses dettes non professionnelles exigibles et à échoir" (art. 1). Deze toestand onderstelt dus een objectief en een subjectief element.

Het objectief element betreft de vastgestelde onmogelijkheid voor de debiteur om vrijwillig zijn schulden te voldoen. Het is duidelijk dat men niet van schuldoverlast kan spreken van zodra een debiteur het voorwerp is van een dwanguitvoering. Evenmin kan een gebrek aan liquiditeit voldoende zijn. Verder moet het gaan om een duurzame toestand. Van schuldoverlast is dan eerst sprake wanneer het actief van het vermogen van de debiteur structureel ontoereikend is om het geheel van zijn financiële verplichtingen te voldoen. Hierbij moet niet alleen rekening gehouden worden met de opeisbare schulden, maar ook met deze die vervallen op korte termijn. Wat het actief betreft moet worden rekening gehouden met het globale vermogen en ook met de inkomsten die de debiteur in de toekomst zal verwerven.

Het subjectief element betreft de voorwaarde van de goede trouw. Enkel de debiteur die "ongelukkig en te goeder trouw" is, komt voldoende interessant voor om van zo'n bijkomende bescherming te genieten. Goede trouw wordt evenwel steeds vermoed. Door de Franse rechtspraak werd in het raam van de toepassing van de genoemde wet, in volgende gevallen tot de afwezigheid van "goede trouw" besloten : de debiteur die schulden aangaat waarvan hij wist dat hij ze onmogelijk zou kunnen honoreren, de debiteur die de preciese omvang van zijn schuldenlast aan de kredietverlener heeft verzwegen, een schuldenlast die voortvloeit uit buitensporige uitgaven of uit volstrekt onoordeelkundig aanwenden van krediet, wanneer het gaat om speelschulden, enz. ⁹.

Wat de aard van de schulden betreft wordt de voorgestelde bescherming soms beperkt tot niet-beroepsmatige schulden. Dit is bijvoorbeeld het geval in de *loi Neiertz*. Uitgesloten worden daar : de handelaren, de ambachtslieden en landbouwers (art. 17). Verder wordt de eis gesteld dat het gaat om "dettes non professionnelles" (art. 1).

(8) Cfr. KOZIOL, W., "Sonderprivatrecht für Konsumentencredite ?", *AcP*, 1988, 187 e.v..

(9) Zie bij : PAISANT, G., "Le redressement judiciaire civil à l'essai", *J.C.P.*, 1991, I, nr. 3510.

II. BELGIE

A. ALGEMEEN

6. In het huidige beslagrecht staat de verhouding schuldeiser-schuldenaar centraal. Het executierecht beoogt slechts één doel: de voldoening van de materieelrechtelijke aanspraken van de schuldeiser. Iedere schuldeiser heeft het recht om voor zijn schuldvordering verhaal uit te oefenen op het vermogen van zijn debiteur. Dit vermogen maakt immers zijn "stil" pandrecht uit (art. 7 en 8 Hyp.W.). De schuld van de ene is immers de eigendom van de andere. Aan de executierechten van de schuldeiser worden wel twee grenzen gesteld.

In de eerste plaats is een bepaald gedeelte van het vermogen niet vatbaar voor beslag. De onbeslagbaarheid van een bepaald goed kan slechts voortvloeien uit de wet of uit de aard van de betrokken goederen. In de artt. 1408 e.v. Ger.W. worden de goederen die niet of die slechts gedeeltelijk in beslag kunnen worden genomen, opgesomd. Iedereen is het er over eens dat die opsomming van de niet-beslagbare goederen als sterk verouderd moet worden bestempeld.

Een tweede grens levert het leerstuk van het misbruik van recht. Zoals voor de uitoefening van iedere bevoegdheid, vindt ook de executiebevoegdheid haar grens op het punt dat de uitoefening ervan als abusief moet worden beschouwd.

Naar geldend recht kan van deze beide technieken weinig soelaas worden verwacht om aan debiteuren die zich in een toestand van schuldoverlast bevinden de gewenste bescherming te bieden. Op een en ander wordt hierna ingegaan; tevens zal aandacht worden besteed aan de voorgestelde oplossingen.

B. BESLAGMISBRUIK

7. In de gepubliceerde rechtspraak zijn vele gevallen te vinden waar aan een schuldeiser verbod wordt opgelegd om onverkort zijn aanspraken te effectueren, omdat zulks misbruik van recht zou opleveren. Het lijkt erop dat die rechtspraak vaak al te snel het abusief karakter van een beslagmaatregel aanneemt¹⁰. Vooraf moet worden opgemerkt dat het probleem zich geheel anders aandient bij bewarend beslag dan bij uitvoerend beslag. Bij de eerste soort van beslagen kan het onrechtmatig karakter inderdaad vlugger aan de orde komen, gelet op de zwakkere legitimering voor dergelijk beslag. Dit is geheel anders bij uitvoerend beslag, waar de schuldeiser, bij hypothese, beschikt over een titel waarover

(10) Zie en vergl.: DE LEVAL, G., *Traité des saisies*, Luik, 1988, 13, nr. 7 e.v.; DIRIX, E. en BROECKX, K., "Overzicht van rechtspraak. Beslagrecht (1970-1990)", *T.P.R.*, 1991, 169, nr. 171 e.v.

geen fundamentele discussie meer mogelijk is. De hierna volgende overwegingen betreffen dan ook enkel het uitvoerend beslag.

Uitgangspunt dient te zijn dat van misbruik van beslagrecht slechts uitzonderlijk sprake kan zijn en dat de rechter bij de beoordeling hiervan de grootste terughoudendheid aan de dag moet leggen. Voor het Duitse recht schrijft ROSENBERG treffend: "den Gläubigerrecht gebührt in der Zwangsvollstreckung naturgemäss der Vorrang, sonst verfehlt sie ihren Zweck" ¹¹.

Iedere schuldeiser heeft recht op betaling. Een beslag kan dus ook gelegd worden voor een geringe vordering ¹². Evenmin is er sprake van misbruik wanneer zo'n schuldeiser voor slechts een geringe vordering beslag legt op de goederen met een aanzienlijkere waarde.

Het is inderdaad zo dat de ene vorm van beslag kwellender kan zijn voor de debiteur dan een andere. Nochtans kan ook uit de keuze van het beslagobject in beginsel geen misbruik worden afgeleid. Het gehele vermogen van de debiteur strekt immers tot onderpand van zijn schuldeisers. De debiteur is dan ook niet gerechtigd om van zijn schuldeisers te verlangen dat eerst op deze en dan pas op gene goederen beslag wordt gelegd. Evenmin kan worden voorgehouden dat door aldus te handelen de schuldeiser misbruik zou maken van zijn executierecht gelet op het "evenredigheids criterium", omdat het beslag onevenredig meer schade zou berokkenen aan de beslagene. Het komt de schuldeiser toe die goederen uit te winnen die hem het meest geschikt voorkomen. Verder is het niet aan de schuldeisers, maar aan de debiteur om zijn vermogen te mobiliseren ten einde zijn schulden te voldoen.

In geen geval kan de beslagrechter een schuldeiser verplichten een afbetalingsregeling te aanvaarden.

Het beslagrecht is een bevoegdheid die aan de schuldeiser wordt toegekend ter voldoening van zijn materieelrechtelijke aanspraken. Het aanwenden van de procesrechtelijke bevoegdheden (het instellen van een rechtsvordering, het aanwenden van rechtsmiddelen, enz.) wordt doorgaans als een doelgebonden bevoegdheid beschouwd. Het (uitvoerend) beslagrecht is echter aan geen ander doel verbonden dan de bevrediging van de eigen belangen van de schuldeiser. Dit leidt ertoe dat de rechterlijke toetsing van de wijze waarop die bevoegdheid wordt uitgeoefend enkel *marginiaal* kan zijn ¹³. De uitoefening van deze bevoegdheid zal slechts als abusief kunnen worden aangemerkt, wanneer hierover tussen redelijke mensen geen betwisting kan bestaan.

Dit zal het geval zijn wanneer het beslag onmogelijk kan strekken tot voldoening van de schuldeiser. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer het

(11) ROSENBERG, L., *Zwangsvollstreckungsrecht*, München, 1987, 21.

(12) *R.P.D.B.*, tw. "Saisie", nr. 19.

(13) Zie hierover: VAN GERVEN, W., "Beginselen van behoorlijk handelen", *R.W.*, 1982-83, (961), 974; id., "Variaties op het thema misbruik", *R.W.*, 1979-80, (2467), 2471 e.v..

beslag werd gelegd op goederen waarvan de verkoopwaarde te gering is om zelfs maar de uitvoeringskosten te delgen ¹⁴. In die zin ook bepaalt art. 18 van de nieuwe Franse executiewet van 9 juli 1991 dat geen beslag kan worden gelegd "si le montant des frais paraît manifestement susceptible de dépasser le montant de la créance réclamée, à l'exception des condamnations symboliques que le débiteur refuserait d'exécuter".

C. BESLAGBARE GOEDEREN

8. De opsomming van de niet voor beslag vatbare goederen in de artikelen 1408 e.v. Ger.W. wordt algemeen als sterk verouderd beschouwd. Zoals bekend ligt een wetsontwerp ter tafel waarin deze bepalingen bij de tijd zullen worden gebracht ¹⁵.

In het voorgestelde nieuwe artikel 1408, § 1, 1° wordt de opsomming van de onbeslagbare roerende goederen gevoelig uitgebreid: bepaalde huishoudtoestellen, diverse meubelen, een verwarmingstoestel per kamer, goederen van inwonende kinderen, enz.. Luxegoederen blijven verder uitgesloten.

Een van de meest markante voorstellen strekt tot de onbeslagbaarheid van de goederen die de debiteur "volstrekt" nodig heeft voor de uitoefening van zijn beroep (evenals voor zijn studie of beroepsopleiding) en zulks zonder enige beperking (art. 1408, § 1, 2°). Naar huidig recht bestaat een grendel ten belope van 10.000 fr.. Ten einde de kredietmogelijkheden niet geheel uit te putten werd het beslag op die goederen nog toegestaan aan schuldeisers die een bijzonder voorrecht, een pandrecht of een hypotheek kunnen doen gelden. Het is vooral deze bepaling die het voorwerp is van kritiek. Het nieuwe beslagrecht komt, zo wordt betoogd, in feite neer op een quasi-immuniteit van de debiteur voor de executierechten van zijn chirografaire schuldeisers en dezen met een algemeen voorrecht ¹⁶.

D. UITSTEL VAN BETALING

9. Luidens art. 1244, tweede lid B.W. kan de rechter met inachtneming van de toestand der partijen en met de grootste omzichtigheid, daarbij rekening houdend met de termijnen die de schuldeiser heeft genoten, gematigd uitstel verlenen aan de debiteur. Het recht voor de de-

(14) Beslagr. Antwerpen, 11 oktober 1984, *R.W.*, 1985-86, 1502.

(15) Wetsontwerp tot wijziging van de artikelen 1408 en 1409 Ger.W. en artikel 476 Faill.W., *Parl.St.*, *Kamer*, 1989-90, nr. 1114/1.

Zie hierover o.m.: DE VROEDE, P., "Vers une extension des biens et rémunérations insaisissables", *Cab.Dr.Jud.*, 1991, 129-134; STRANART, A.M., "Les voies d'exécution. Développements récents", *Cab.Dr.Jud.*, 1991, (66), 67-68.

(16) Zie: DE VROEDE, P., *o.c.*, 133, 15.

biteur die ongelukkig en te goeder trouw is om respijt te krijgen is van openbare orde en kan contractueel niet worden uitgesloten. Dit recht geldt in beginsel algemeen en zulks ongeacht de aard of de grondslag van de verbintenis.

De rechter moet van die bevoegdheid gebruik maken met de nodige omzichtigheid. In geen geval mag het verlenen van afkortingen ertoe leiden dat de schuld niet wordt aangezuiverd ¹⁷.

In de gevallen waarin de rechtbanken uitstel kunnen verlenen voor de tenuitvoerlegging van hun beslissingen, doen zij dit in het vonnis zelf dat uitspraak doet over het geschil dat voor hen aanhangig is (art. 1333 Ger.W.). Door de Wet Consumentenkrediet wordt m.b.t. in die wet bedoelde kredietovereenkomsten bijkomend de mogelijkheid tot het verkrijgen van betalingsfaciliteiten geboden door middel van een vereenvoudigde procedure voor de vrederechter (art. 1337bis - 1337octies Ger.W.).

De beslagrechter kan een dergelijk uitstel teneinde de tenuitvoerlegging te schorsen, niet toestaan. Enkel wanneer de tenuitvoerlegging plaatsvindt krachtens een andere titel dan een rechterlijke beslissing (bijvoorbeeld: een notariële akte) kan de beslagrechter zo'n uitstel verlenen (zie artikel 1334 Ger.W.). De schorsing door de beslagrechter van de executie zal wel aan de orde kunnen komen wanneer het beslag als abusief moet worden bestempeld (supra nr. 7).

10. *De lege ferenda* wordt wel voorgesteld om aan de beslagrechter (of aan de vrederechter) ruime bevoegdheden te geven om het beslag of de openbare verkoop op te schorten ¹⁸. De beslagrechter zou moeten kunnen oordelen over de opportuniteit van de beslagen. Ook zou hij meer armslag moeten krijgen om het "collectief" karakter van de tenuitvoerlegging te sanctioneren om te vermijden dat de debiteur terzelfdertijd het voorwerp wordt van meerdere beslagen waardoor de executiekosten te hoog oplopen.

Ook werden reeds diverse parlementaire initiatieven genomen. In dit verband kan gewezen worden op het wetsvoorstel HANQUET "tot verzachting van de kwalijke gevolgen van de overmatige schuldenoverlast van de verbruikers" ¹⁹. Aan de beslagrechter zou de bevoegdheid toekomen om telkens wanneer de toestand van de schuldenaar dit wettigt "de strengheid van de tenuitvoerlegging te matigen". Hij zal hiertoe de toestand van de beslagene dienen te beoordelen om uit te maken of de uit-

(17) Cass., 19 juni 1986, *Arr.Cass.*, 1985-86, 1438, *R.W.*, 1987-88, 1503 met noot A. VAN OEVELEN.

(18) LAENENS, J., o.c., *R.W.*, 1985-86, 1619, nr. 35; *De juridische bescherming tegen overbesteding*, 61. Zie ook: BALATE, E., "La faillite civile: prodromes pour son organisation", *J.T.*, 1990, 26-29; Id., "L'action en obtention de termes et délais ou l'amorce d'un concordat pour le consommateur", *Rev.Rég.Dr.*, 1985, 203-218.

(19) *Parl.St.,Senaat*, 1981-82, nr. 124.

winning van de goederen de toestand van de schuldenaar niet zal verergeren zonder dat de schuldeisers daar een overeenkomstig voordeel bij hebben. De rechter zou dan tot taak krijgen om samen met de schuldenaar en de schuldeisers te zoeken naar middelen om de gevolgen van het beslag te voorkomen. Luidens het voorgestelde nieuwe artikel 1498bis Ger.W. kan de beslagrechter de opschorting van de tenuitvoerlegging bevelen, de wijze bepalen waarop de schuldenaar zijn schulden kan voldoen en gelasten dat de betaling van de rente geheel of gedeeltelijk wordt stopgezet. De procedure tot "opschorting van de gedwongen tenuitvoerlegging" wordt in het wetsvoorstel op een eenvoudige wijze geregeld. De vordering wordt ingeleid bij verzoekschrift. Aan het O.C.M.W. komt de bevoegdheid toe de debiteur te vertegenwoordigen of bij te staan. Het instellen van de vordering schorst de tenuitvoerlegging. Dilatoire vorderingen worden gesanctioneerd door het in het vooruitzicht stellen van een civiele geldboete.

11. Duidelijk geïnspireerd op de Franse wet van 31 december 1989 en op de "Chapter 13" van de Amerikaanse *Bankruptcy Act* is het recente wetsvoorstel VAN DER MAELEN "betreffende het burgerlijk uitstel van betaling en de gerechtelijke kwijting van schulden" ²⁰. Het wetsvoorstel (niet minder dan 38 artikelen) biedt aan iedere particulier die zich "in de onmogelijkheid bevindt om vervallen en opeisbare schulden op behoorlijke wijze te voldoen" de mogelijkheid om uitstel van betaling te verkrijgen. Dit uitstel is afhankelijk van de naleving van een aanzuiveringsplan. In een eerste fase wordt gepoogd om langs minnelijke weg tot zo'n plan te komen door de bemiddeling van een "planbeheerder" van het O.C.M.W.. Blijkt zo'n conventionele regeling niet mogelijk, dan kan de vrederechter een aanzuiveringsplan opleggen. Aan de rechter worden ruime bevoegdheden toegekend: geheel of gedeeltelijk uitstel, reduceren van rente, tenuitvoerlegging schorsen, gedeeltelijke kwijtschelding van schuld, de verkoop van goederen van de debiteur gelasten. Aan debiteuren voor wie zelfs zo'n uitstel van betaling geen uitkomst meer kan bieden, biedt het wetsvoorstel de mogelijkheid van een "gerechtelijke kwijting van schulden" (art. 18 e.v.).

12. De regel dat na de uitspraak geen uitstel kan worden verleend voor de tenuitvoerlegging van die rechterlijke beslissing, staat er niet aan in de weg dat de schuldeiser zelf of de gerechtsdeurwaarder die met de tenuitvoerlegging werd belast afbetalingsfaciliteiten toestaan. Het toestaan van afkortingen door de gerechtsdeurwaarder wordt nochtans door een gedeelte van de rechtler bestreden als een "gewoonte contra

(20) *Parl.St., Kamer*, 1990-91, nr. 1617/1.

legem" ²¹. De geoorloofdheid van deze praktijk lijkt nochtans onbetwistbaar ²².

Op grond hiervan bepleit DE LEVAL een meer pragmatische benadering, nl. de institutionalisering van die minnelijke afbetalingsregeling, zodat ook meer recht kan worden gedaan aan het beginsel van de gelijkheid der schuldeisers. De spilfiguur is hierbij de gerechtsdeurwaarder. Aan de debiteur wordt de mogelijkheid geboden om binnen een vervaltermijn na de eerste daad van tenuitvoerlegging een vermogensverklaring af te leggen aan de gerechtsdeurwaarder en tevens een afbetalingsregeling voor te stellen. De gerechtsdeurwaarder betreft de samenlopende schuldeisers bij zijn poging een minnelijke betalingsregeling uit te werken. Komt binnen een bepaalde termijn geen overeenstemming tot stand, dan wordt de tenuitvoerlegging hervat. De debiteur kan dit voorkomen door tijdig een gerechtelijke schuldherschikking te vorderen. De bevoegdheid van de beslagrechter wordt hier beperkend opgevat. Het komt hem niet toe in de plaats te treden van de partijen. Het staat hem enkel te oordelen of de weigering van een schuldeiser om met de gedane voorstellen in te stemmen niet abusief is ²³.

III. DE FRANSE "LOI NEIERTZ"

13. Een fundamentele aanpak van het probleem van de schuldoverlast biedt de Franse wet van 31 december 1989 ²⁴. Werd in Frankrijk aanvankelijk gedacht aan de invoering van een burgerlijk faillissement, dan liet men die plannen varen gelet op de complexiteit en de kosten van een dergelijke rechtspleging. De zgn. *Loi Neiertz* strekt ertoe om in gevallen van schuldoverlast te komen tot minnelijke c.q. gerechtelijke regelingen tot sanering ²⁵.

Het toepassingsgebied van de wet is, zoals gezegd, beperkt tot fysieke personen die te goeder trouw in een toestand zijn gekomen waarin zij niet meer in staat zijn het hoofd te bieden aan hun schuldenlast. Hierbij wordt rekening gehouden met alle schulden, zowel opeisbare als deze op termijn, met uitsluiting evenwel van deze die verband houden met de beroepsuitoefening.

De wet organiseert in de eerste plaats een minnelijke regeling door de tussenkomst van een daartoe per departement ingestelde commissie. Het initiatiefrecht berust bij de debiteur. De commissie beslist over de

(21) LAENENS, J., o.c., 1984-85, 1607, nr. 13.

(22) *Rép. Not.*, "Delais de grâce", nr. 10.

(23) DE LEVAL, G., "Surendettement et endettement des familles", in *Schuldoverlast*, 52 e.v..

(24) Loi n° 89-1010, relative à la prévention et au règlement des difficultés liées au surendettement des particuliers et des familles, *J.O.*, 2 januari 1990, *D.*, 1990, *lég.*, 61.

(25) Zie hierover o.m.: PAISANT, G., o.c., *J.C.P.*, 1991, I, nr. 3510;

MERLE, Ph., in *R.T.D.Comm.*, 1990, 467 en de verwijzingen aldaar.

toelaatbaarheid van een dergelijk verzoek. De commissie beschikt over ruime mogelijkheden om inzage te krijgen in de vermogenstoestand van de schuldenaar. De commissie heeft bovendien de bevoegdheid om in rechte de schorsing te vragen van tenuitvoerleggingen die plaatsvinden lastens de verzoeker. De opdracht van de commissie bestaat erin de partijen te verenigen achter een afbetalingsregeling. Een dergelijk plan kan betrekking hebben op het verlenen van uitstel, op een schuldherschikking, op het reduceren van de verschuldigde rente of het verstrekken van bijkomende zekerheden.

Vervolgens organiseert de wet "une procédure collective de redressement civil". Hiertoe kan het initiatief genomen worden door de debiteur zelf of ambtshalve door de rechtbank die van oordeel is dat de verweerder zich in een toestand van schuldoverlast bevindt. Anders dan bij de minnelijke procedure kan hier de rechter een afbetalingsregeling opleggen aan de partijen. De grenzen van die bevoegdheid worden beperkend omschreven in art. 12. De rechter kan tot vijf jaar uitstel van betaling verlenen ("reporter ou rééchelonner"), behalve voor fiscale, parafiscale en sociale zekerheidsschulden. Hij kan bepalen dat de betalingen eerst moeten worden toegerekend op het kapitaal en dan pas op de rente. Ten slotte kan hij onder omstandigheden ("par décision spéciale et motivée"), wanneer bij de uitwinning van de gezinswoning door een hypothecaire schuldeiser de opbrengst van de verkoop ontoereikend is om de schuld af te lossen, de restschuld verminderen.

IV. NEDERLAND

14. In het verslag van de zgn. Commissie-Mijnssen²⁶ werd eveneens een regeling uitgewerkt voor de schuldsanering voor particulieren. De debiteur die voorziet dat hij niet zal kunnen voortgaan met het betalen van zijn opeisbare schulden kan een saneringsregeling aanvragen bij de rechtbank. De debiteur moet een overzicht geven van zijn bezittingen, inkomsten en uitgaven. De debiteur moet een afbetalingsplan indienen. De schuldeisers kunnen hiertegen bezwaren maken, maar de rechter heeft de vrije discretie. Anders dan bijvoorbeeld de Franse wet, wordt hier geen rekening gehouden met het gedrag van de kredietverlener in het verleden. De enige norm is de verwachting dat de schuldenaar de uitvoering van het plan zal nakomen²⁷.

(26) MIJNSSSEN, F. e.a., *Rapport van de commissie ter advisering omtrent eventuele herziening van de Faillissementswet*, 1989.

(27) Zie nader: HULST, N., o.c..

BESLUIT

15. De bindende kracht van de overeenkomst (art. 1134 B.W.) - zowel voor de partijen en de rechter - en de verhaals aansprakelijkheid voor schulden (art. 7 en 8 Hyp.W.) zijn de dragende beginselen van ons vermogensrecht. Vanzelfsprekend heeft het privaatrecht ook een morele dimensie en moet gestreefd worden naar een redelijk evenwicht tussen de belangen van schuldeiser en schuldenaar. Bij het zoeken naar zo'n nieuw evenwicht is de grootste omzichtigheid geboden; iedere schuldeiser is immers op zijn beurt schuldenaar.

De talrijke voorstellen die strekken tot minnelijke en gerechtelijke afbetalingsregelingen ogen op het eerste gezicht eenvoudig, maar zullen in de praktijk vaak tot complexe problemen aanleiding geven. Indien men de Franse wet tot voorbeeld neemt, dan kan gedacht worden aan het volgende: hoe moet de wet worden toegepast op (de al dan niet gehuwd) samenlevende partners, hoe kan de rechter een getrouw beeld krijgen van de vermogenstoestand van de debiteur, wat zijn de gevolgen voor de borgen, wat met later aantredende schuldeisers, wat zijn de gevolgen indien de debiteur het gerechtelijk betalingsplan niet nakomt, enz..

Fundamenteler zijn de volgende vragen:

1) Wordt de rol die het privaatrecht kan spelen in de strijd tegen de armoede niet overschat?

2) Is het wenselijk om de fundamenten van ons vermogensrecht te wijzigen voor uiteindelijk toch een marginale groep van personen?

3) Zijn de ter tafel liggende voorstellen wel verzoenbaar met onze opvattingen over de rechterlijke macht; dreigt de beslagrechter (of de vrederechter) niet een opportuniteitsrechter te worden?

4) Leidt de overbescherming van bepaalde groepen in de samenleving uiteindelijk niet tot het creëren van "reservaten" van betutteling en van onverantwoordelijkheid?